

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Інститут української мови НАН України
Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України



ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ



ШУМЕНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЄПІСКОПА
КОНСТАНТИНА ПРЕСЛАВСЬКОГО

Матеріали

I Міжнародної славистичної конференції, присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія



Харків – Шумен
Харківське історико-філологічне товариство
11 травня 2021 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Інститут української мови НАН України
Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України**

**Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

**Шуменський університет імені Єпископа
Константина Преславського**

**МАТЕРІАЛИ
I Міжнародної славистичної конференції,
присвяченої пам'яті
святих Кирила і Мефодія**

**Харків — Шумен
Харківське історико-філологічне товариство**

11 травня 2021 року

Петрова Озель Лілія

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ БОЛГАРСЬКОЇ
КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ
(ЗА РОМАНОМ ВОЛОДИМИРА МАЛИКА
«ТАЄМНИЙ ПОСОЛ») 148

Піддубна Вікторія

ЛЕКСИЧНІ ПОЛОНІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ:
ХРОНОЛОГІЧНИЙ І СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТИ 154

Полозова Олена

ПРОЯВИ ЯКІСНОЇ АСИМЕТРІЇ НА РІВНІ
СКЛАДНОСУРЯДНИХ РОЗДІЛОВИХ РЕЧЕНЬ 159

Поповський Анатолій

СЛОВ'ЯНСЬКІ ПРОСВІТНІ ТРАДИЦІЇ У ФОРМУВАННІ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНО-НАЦІОНАЛЬНОЇ МОВИ
НА ПІВДНІ В ХІХ–ХХІ ст. 164

Руденко Світлана

НОМІНАЦІЇ ХЛІБНИХ ОЗДОБ ЯК ВИЯВ
МОВНОЇ МЕРОНІМІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ
ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ 173

Рябокінь Наталія

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ
АНГЛОМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ 181

Скоробогатова Елена

ГЛАГОЛЬНЫЕ И НАРЕЧНЫЕ БИНОМЫ
В РУССКОЙ И УКРАИНСКОЙ ПОЭЗИИ:
К ПОСТАНОВКЕ ПРОБЛЕМЫ 187

Соприкіна Вікторія

УТИНАННЯ ЯК СПОСІБ ПСЕВДОНІМОТВОРЕННЯ 192

УТИНАННЯ ЯК СПОСІБ ПСЕВДОНИМОТВОРЕННЯ

Соприкіна Вікторія

здобувачка ступеня доктора філософії

кафедри української мови,

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди

svd_20@ukr.net

Зазвичай творення власних назв описують з погляду семантичних перенесень, проте завжди є невеликий відсоток імен, що з'явився за допомогою словотвору. Псевдонімікон митців сучасної України, окрім суфіксації, контамінації, префіксації репрезентує ще такий спосіб породження неофіційної назви, як **утинання**.

На позначення цього явища вчені послуговуються термінами *усічення* [Торчинський 2010; Карпенко 2007], *утинання* [Нелюба 2007; Старченко 2011], *апокопа* («Словник лінгвістичних термінів»; Ганич 1985), *елізія* (Горпинич 1999). Ми використовуватимемо термін *утинання*, що означає вид деривації за якого від твірного слова відсікається певна частина.

Письменники й співаки утинають власні прізвища та / або імена, щоб полегшити читачам запам'ятовування, зробити псевдонім милозвучнішим. Інколи утинання сприяє «вивільненню» значення твірної основи й таким чином митець може обігрувати стрижневу частину справжнього прізвища, акцентувати на лексичному значенні утнутої лексеми (*Вороніна* → *Ворон*).

У псевдонімах письменників наявні такі типи:

1) утинання кінцевої частини прізвища: *Сергій Бутинець* → *Сергій Бут*, *Василь Довжиков* → *Василь Довжик*, *Валентин Бердута* → *Валентин Бердт* (в онімі відбулася дієреза — випадіння [у]), *Олена Вороніна* → *Ніна Ворон*;

2) утинання першої або другої частини особового імені: *Тетяна Дубинянська* → *Яна Дубинянська*, *Світлана Коношук* → *Лана Ра*, *Олександр Сліпець* → *Олекса Сліпець*, *Даніела Рудик* → *Дана Рудик*;

3) одночасне утинання імені та прізвища: *Наталія Шевченко* → *Лія Шева*, *Ганна Багрянцева* → *Анна Багряна*.

Інколи з твірними словами в процесі творення псевдоніма відбувається декілька операцій, наприклад, транслітерація та утинання: *Дарина Кавеліна* → *Daryna Kavelina* → *Dana Kaveli*.

У співаків та інших митців сцени простежуємо таке:

1) утинання першої / другої частини або середини прізвища, імені: *Олексій Потапенко* → *Потан*, *Віктор Лук'янов* → *Лук'ян*, *Сусанна Джамаладінова* → *Джамала*, *Інна Стародубець* → *Inna Star*, *Саша Буліч* → *Саша Буль*, *Катерина Чемезова* → *Катерина Chemezova* → *Катя Che*, *Володимир Маслечкін* → *Масло* (з ігровою метою твірна основа від прізвища *Масл* була дооформлена літерою [o]), *Хассан Назар-Хайдар Алієвич* → *Хас*, *Олександр Шевченко* → *Са*, *Валерія Наливайко* → *Valeriya* → *Riya*, *Хрисанті Дімопулос* → *Санта* (з асоціативно-ігровою метою додане закінчення [a]), *Валерій Бондар* → *Валер Бондар*);

2) на відміну від псевдонімів письменників є приклад утинання середини власної назви: *Євгеній Даццишин* → *Євгеній Дашин*. Одночасне утинання початку імені та кінцевої частини прізвища: *Наталія Гордієнко* → *Наташа Гордієнко* → *Таша Г* → *Tasha G*, *Людмила Нітічук* → *Міла Нітіч* (зміна голосних и/і). Знайдено випадок утинання та графічного дооформлення створеного псевдоніма на прикладі неофіційної сценічної назви діджея Дмитрія Золотоверхого. Парубок називається *Діма Zolaa*, псевдонімне прізвище утворено шляхом утинання паспортного прізвища та доточення флексії, яка графічно

оформлена двома літерами **-aa**: *Золотоверхий* → *Zolotoverkhyi* → *Zol* + **-aa** → *Zolaa*. Також наявний трикомпонентний псевдонім із утинком між іменем та прізвищем: *Андрій EL Кравчук* ← Андрій Електронний Кравчук.

За лінгвопсихологічними дослідженнями Р. Піотровського, викладеними в роботі «Розміщення інформації в слові», виявлено, що в «письмовому слові інформація концентрується на початку слова» [Пиотровский 1962: с. 156]. І. Ковалик, вивчаючи власні назви на прикладі діалектних гуцульських скорочень (*Іва* — *Іване*, *Пара* — *Параско* — приклади автора), теж припустив про сконцентрованість важливої інформації на початку оніма, тому й зазвичай під час утинання «відпадають» кінцеві частини імен [Ковалик 1965]. Приклади з псевдонімного матеріалу дають змогу погодитися з цією думкою вчених (*Лук'ян*, *Потан*, *Саша Буль*, *Катя Ше*).

Проте мають місце й винятки, наприклад, псевдонім молодої співачки Валерії Наливайко. Дівчина розуміла, що не може взяти за сценічну самоназву ні своє особове ім'я (бо вже є російська співачка Валерія), ні прізвище (за естетичними поглядами воно не зацікавить шанувальників). Тоді співачка утнула першу половину імені Валерія та отримала власну назву *Рія*, яку переклала латинкою: *Валерія* → *Рія* → *RiYa*.

Твірною основою може бути попередньо видозмінена власна назва, так, у співака Михайла Невідомського псевдонімом є неофіційне ім'я *Міха*. Тут можемо припустити два варіанти творення оніма. У першому разі це прізвище, яке трансонімізоване в категорію псевдонімів, тоді тут тільки семантичний спосіб творення. У другому варіанті маємо словотвірний спосіб, утинання; а твірною основою виступає не українська особова назва Михайло, а скалькована російська вимова «Міхаіл», від якої утнули кінцівку: *Міхаіл* → *Міха*.

Твірною основою для утинання може бути справжнє ім'я чи прізвище, або фіктивна власна назва, утворена лексико-семантичним способом. Комбінований семантично-словотвірний процес маємо на прикладі псевдоніма Мирослави Замойської (*Дари Корній*) та поетес *Вікторії Дико*, *Лерії Кот*. У випадку *Дари Корній* спочатку оніми з офіційної сфери перейшли в розряд псевдонімів, так звана трансонімізація (*Дарина* — на честь доньки письменниці, *Корній* — дівоче прізвище), далі відбулись словотвірні зміни з особовим іменем, а саме утинання другої частини *Дарина* → *Дара*. Вигадане прізвище поетеси *Вікторії Дикобраз* утнуло до оніма *Дико*; поетеса Олена Носова (*Лерія Кот*) вибрала для двокомпонентного псевдоніма особове ім'я *Валерія*, а потім за допомогою утинання першої частини утворила онім *Лерія* (*Валерія* → *Лерія*).

Утинання прізвища зафіксовано в двокомпонентному псевдонімі дитячої письменниці, блогера, журналістки Тетяни Комлик. Книжки жінка видає під іменем *Татуся Бо*. Розглянемо детально цю неофіційну власну назву. *Татуся* — неофіційний, розмовний варіант від імені Тетяна, так жінку звали в дитинстві рідні. Онім *Татуся* твірною основою має слово *Тата*, що походить з дитячого мовлення (згадаймо дитячий лепет, коли маленька людина ще не вимовляє слово повністю, а використовує тільки повтор однакових звуків *баба, мама, ляля* тощо). Далі до слова *Тата* додано суфікс **-ус(я)**, який в українській мові сполучається з іменниками жіночого роду, виражає ніжність, пестливість (*бабуся, Маруся*) [Полюга 2001: с. 389]. Отже, ім'я у псевдонімі Тетяни Комлик утворене за допомогою словотворення: *Тата* + **-ус(я)** → *Татуся*. Проте, на нашу думку, авторка не створювала цей онім саме під час вигадування псевдоніма, а трансонімізувала (перенесла) дитяче прізвисько з однієї категорії неофіційних антропонімів до другої. Друга частина

псевдоніма (*Бо*), за словами автора, утинок від її дівочого прізвища. Отже, висновуємо, що двокомпонентний псевдонім має гібридне походження: семантичне творення імені *Татуся* + словотвірне творення прізвища *Бо*.

Отже, можемо зробити висновок, що утинання як спосіб творення псевдонімів використовують з майже однаковою продуктивністю і письменники, і співаки (на два оніми більше). Митці намагаються скоротити справжні імена, щоб полегшити їх запам'ятовування, ввести ігровий елемент (наприклад, Інна Стародубець → *Inna Star* — аналогія до славнозвісної, популярної особистості, бо з англійської лексема *star* перекладається як небесне світило, зірка, прослідковуємо алюзію до «зірки шоу-бізнесу»).

Різниця між письменницькими та співацькими утнутими онімами полягає ще в тому, що останні активніше використовують транслітерацію утинків. Найчастіше твірною основою виступає справжня власна назва письменника чи співака. Процес утинання відбувається на початку, в середині (зафіксовано тільки на прикладі співацького псевдоніма) чи в кінці обраного оніма; є випадки утинання одночасно імені та прізвища особи.

Література

1. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985.
2. Горпинич В. О. Морфеміка. Словотвір. Морфологія : навч. посібник. Київ : Вища шк., 1999.
3. Карпенко Ю. О. Шляхи прогностичного вивчення особових імен. *Ономастика й апелятиви: на пошану 80-річчя В. О. Горпинича*. Вип. 30. Дніпропетровськ: ДНУ імені Олеся Гончара, 2007. С. 24–32.

4. Ковалик І. Словотвір особових імен в українській мові (здрібніло-пестливі утворення). *Територіальні діалекти і власні назви*. Київ, 1965. С. 216–225.
5. Нелюба А. М. Явище економії в словотвірній номінації української мови : [монографія]. Харків : ХІФТ, 2007.
6. Нелюба А. Явища економії в словотвірній номінації української мови (системний вимір): [монографія]. Харків : ХІФТ, 2014.
7. Пиотровский Р. Размещение информации в слове. *Вопросы языкознания*. 1962. № 3. С. 156.
8. Полюга Л. М. Словник українських морфем. Львів : Світ, 2001.
9. Старченко Я. С. Інновації-утинки в жаргонових системах української мови. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2011. № 963. Сер. : Філологія. Вип. 62.
10. Торчинський М. М. Українська ономастика: навчальний посібник. Київ : Міленіум, 2010.

СЛОВНИК СТИЛІСТИЧНИХ ПОВТОРІВ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПОГЛЯД

Тележкіна Олеся

*доктор філологічних наук, доцент,
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова
o_tele_o@ukr.net*

Поетична мова багата зображально-виражальними засобами, до яких належать стилістичні повтори різної лінгвістичної природи. Прикметним є те, що повторювання тих чи тих мовних одиниць є традиційним для мови поезії